

BRIEVEN AAN K.

EPICURISTISCHE VERKENNINGEN

DOOR

CLEMENS JANZING

Copyright © C. Janzing 2015

ISBN 97 8940 2138 092

Inhoud

Inleiding	5
Brief 1. Narcisme	26
Brief 2. De economische crisis van 2008	36
Brief 3. Tijd en moraal	47
Brief 4. Over deeltjes	61
Brief 5. Over dood gaan	70
Brief 6. Vermijden van ongemak	77
Brief 7. Onderscheid en waarde	90
Over de auteur	97

Inleiding

Het is opvallend dat in de afgelopen eeuwen de monotheïstische religies - het geloof in het bestaan van één God als schepper van alle dingen - de voornaamste levensbeschouwingen zijn geweest binnen grote gebieden van het westelijk halfrond. Deze dominantie is gepaard gegaan met actieve bestrijding van 'andersdenkenden', andere uitwerkingen van ideeën over godheden en ethiek, het rationele denken. De bestrijding kende hier en daar zeer gewelddadige vormen zoals gevangenisstraf, marteling en executie. In de historie van de christelijke godsdiensten - aanvankelijk toch een emancipatorische beweging voor allerlei mensen in het

Romeinse rijk¹ - zijn belangrijke voorbeelden hiervan aanwijsbaar: de kruistochten, de inquisitie, actieve vervolging van verlichte denkers. Binnen de islam is een bepaalde opvatting van jihad, ofwel heilige oorlog, aansprekend. De verspreiding van deze geloofsvorm is veelal langs de weg van bloedige vervolgingsoorlogen gegaan.² Zowel bij de christelijke religies als de islam zijn hier en daar nog steeds signalen van willen behouden en/of uitbreiding van de dominantie aanwijsbaar, denk aan het 'enig ware geloof' dat sommige katholieken pretenderen te bezitten of het 'bestrijden van de ongelovigen' binnen bepaalde groepen belijders van de islam.

---

¹ Zie Fik Meijer (2008), *Macht zonder grenzen. Rome en zijn imperium*. Amsterdam, Atheneum-Polak & Van Gennep. Het christendom bood een ander geloofskader met meer zekerheid dan de traditionele polytheïstische Grieks/Romeinse stromingen.

² Hugh Kennedy (2007), *The Great Arab Conquests. How the Spread of Islam Changed the World We Live In*. London, Weidenfeld & Nicolson. Vertaald in 2008 door Guus Houtzager: *De grote Arabische veroveringen*. Amsterdam/Antwerpen, Bulaaq/Epo. Een uitgebreide geschiedenis van de verspreiding van de islam.

Voor zover nu bekend is, zijn de polytheïstische godsdiensten bij de Grieken en de Romeinen de bakermat geweest van de latere monotheïstische religies.

Merkwaardig is dat andere benaderingen van de werkelijkheid vele eeuwen volledig op de achtergrond zijn geraakt. Zo heeft de filosoof Epicurus (341-270 v. Chr.) in de Griekse oudheid veel aanhang gekend, maar zijn denken is volledig overschaduwd door dat van Plato, Aristoteles en andere filosofen. Epicurus beschouwde het bestaan van goden als niet belangrijk voor het menselijk bestaan. Als ze er zouden zijn, dan waren zij volstrekt onverschillig over wat er hier gebeurt. Het bestaan van mensen en eigenlijk van alles wat er in de ogen van de mensen is, is een toevallige samenklontering van elementaire deeltjes. In de Romeinse tijd heet Lucretius (99 – 55 v. Chr.) deze leer uitgedragen. Zijn boek 'De

Rerum Natura'³ kan worden beschouwd als een belangrijke propaganda voor deze opvatting van het bestaan.

Een belangrijke vraag is waarom en waardoor dit zo gelopen is. Van belang is dat de Epicuristische kijk op de werkelijkheid een van de filosofische stromingen in de oudheid was naast die van onder meer Plato, Aristoteles, Empedocles. Zijn atomistische opvatting was niet gestoeld op wat wij nu wetenschappelijk onderzoek zouden noemen, maar kwam voort uit beschouwen en denken. Binnen het filosofisch discours van toen en ook dat in latere eeuwen is voortdurend de vraag gesteld naar het hoe en waarom van de zichtbare orde van de dingen. 'Toevallige samenklonteringingen' pasten niet in de gedachte van een externe regisseur, een God die vanuit een bijzonder plan de wereld

³ Bij de Historische Uitgeverij te Groningen verscheen in 2008 een prachtige Nederlandse vertaling, gemaakt door Piet Schrijvers, van Lucretius' *'De Rerum Natura'* onder de titel *'De natuur van de dingen'*.

maakte die hij in de ogen van velen was: een toonbeeld van - veelal onbegrepen - samenhangen. Uit 'dode materie' of 'ziellose deeltjes' kon geen bewuste mens ontstaan.⁴ Deze gedachte heeft tot nu toe de kijk van monotheïstisch georiënteerden bepaald.

De idee dat een God als externe regisseur de wereld met alles erop en eraan maakte raakte vermengd met gedachten over de 'juiste ordening' van de maatschappij.⁵ Maatschappelijke ordeningen, met aan het hoofd een despoot die een groep edelen aanstuurde, zijn lange tijd als 'door God geschapen' beschouwd. Het gegeven dat koningen en keizers pauselijke bevestiging

---

⁴ Catherine Wilson (2008), *Epicureanism at the Origins of Modernity*. Oxford, Clarendon Press. Een boeiend overzicht van de worsteling bij veel filosofen in de 16e en vooral 17e eeuw (o.m. Descartes, Locke, Hobbes, Boyle) tussen toen nieuw (soms beginnend empirisch) inzicht en de heersende theologische opvattingen. Zie ook: Floris Cohen (2007), *De herschepping van de wereld. Het ontstaan van de moderne natuurwetenschappen verklaard*. Amsterdam, Bert Bakker en Floris Cohen (2010), *Isaac Newton en het ware weten*. Amsterdam, Bert Bakker. In de vorige eeuw was het de jezuïet Pierre Teilhard de Chardin (1885-1955) die heeft getracht christendom en atomisme te verenigen, met zijn concept van 'bezielde materie' die onderliggend zou zijn aan de evolutie en uiteindelijk tot een vereniging met God zou leiden.

⁵ Binnen het christendom zijn hier en daar wel epicuristische invloeden aanwijsbaar. Bijvoorbeeld de scheppingsidee van Tertullianus (God schiep het universum uit materie en leegte) en het door christenen afwijzen van bijgeloof. In essentie, echter, lopen standpunten uiteen. Zie Eugene O. Connor (vert.) (1993) *The Essential Epicurus*. Prometheus Books, New York.

van hun positie ontvingen beklemtoonde het zogenaamde goddelijke van hun macht. Dit was al aanwezig in het door keizers geregeerde oude Rome. Keizers werden na hun dood 'vergoddelijkt' en vereeuwigd. Hiermee trad een belangrijk corrumperend benutten van religie aan het licht: het gebruik ervan als bevestiging van macht. Momenteel zijn elementen van dit alles aan te wijzen binnen verschillende politieke en religieuze bewegingen in binnen- en buitenland. Denk aan het streven naar een op islamitische wetten gestoelde staatsvorm, of ook de uitspraak 'God bless America' alsof de U.S.A. een door God gekoesterd volk omvat. Ook 'het door God uitverkoren volk' dat Israël recht doet gelden op het bezit van een bepaald land. Er zijn nog meer voorbeelden aan te wijzen. De grondslag van dit alles is dat de mens, als natuurverschijnsel met bewustzijn, een